

УДК 159.9.075

ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ

Гуленко А.С., аспірант
кафедри психології розвитку

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглядається актуальне питання формування цілісної особистості в студентському віці. Проаналізовано динаміку розвитку цілісної особистості на різних курсах навчання.

Ключові слова: *цілісна особистість, життєві екзистенції, суб'єктивне благополуччя, студент.*

В статье рассматривается актуальный вопрос формирования целостной личности в студенческом возрасте. Проанализирована динамика развития целостной личности на разных курсах обучения.

Ключевые слова: *целостная личность, жизненные экзистенции, субъективное благополучие, студент.*

Gulenko A.S. DYNAMICS OF FORMATION WHOLE PERSON STUDENTS AT UNIVERSITY STUDIES

The article deals with topical issues of formation of whole person in student's age. The dynamics of whole person in various courses of study.

Key words: *integrated personality, life existence, subjective well-being, student.*

Постановка проблеми. Система вищої освіти нерозривно пов'язана з розвитком суспільства. Глобальні зміни в системі вищої освіти в світі створюють необхідність змін вітчизняної системи вищої освіти. В описаних умовах першочергового вирішення потребують питання, яким до цього часу приділялося менше уваги. Серед таких проблем слід виділити виховну функцію освітньої соціалізації в університеті. Тому важливого значення набувають дослідження особистості студентів, формування цілісної особистості студентів та психологічних закономірностей цього процесу.

Таким чином, метою статті є викладення результатів експериментального дослідження динаміки формування цілісної особистості студентів під час навчання в університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілісність є єдність частин, їх загальна синтетична якість. Частини ж, узяті окремо, являють собою розрізнені носії елементів цієї якості, виступаючої як потенціал. Згідно з Д.В. Пивоваровим [7, с. 365–453] визначення типу всякої цілісності можливе на основі характеру зв'язку і ступеня злитості її частин. Існує три помітно відмінних один від одного варіантів зв'язку цілого і його частин, їх взаємного впливу, що свідчить про доцільність виділення трьох основних типів цілісності: тоталітарної, партитивної і гармонійної. Гармонійна цілісність людини являє собою справжню єдність, завершену узгодженість, співналаштованість усіх природних, соціальних і духовних складових її ества.

Носій гармонійної цілісності цілком послідовно веде здоровий спосіб життя, проявляє душевну схильність і любов до людей, творчо здійснює освоєння доступних фрагментів дійсності. Що ж стосується виділення модифікацій людської цілісності, то в даному випадку воно навряд чи приведе дослідника до кращого розуміння реально-го стану речей.

Структурні компоненти цілісної особистості характеризуються взаємодоповненням та узгодженістю. Формування та підтримання цілісності – постійний процес пошуку сенсу життя [7, с. 365–453, 9, с. 54–105]. У студентському віці пошук сенсу життя та власного місця в житті відбувається в процесі осмислення свого життєвого шляху [1, с. 150–182]. В нашому емпіричному дослідженні поняття «життєвого шляху» ми розуміємо як суб'єктивний конструкт, що охоплює минулі події, ситуацію актуального розвитку та майбутнє особистості, є стрижневим в особистісній сфері людини. Цілісність особистості в нашій статті досліджується за рахунок оцінки трьох основних компонентів: рівня розвитку головних життєвих екзистенцій, рівня суб'єктивного благополуччя та рівня толерантності до невизначеності. Поєднання цих трьох компонентів цілісної особистості на високому рівні є критерієм високого рівня розвитку суб'єкта життєдіяльності [2, с. 23–44, 5, с. 41–48, 10, с. 2–90].

Отже, основні методики, які використовувалися в даному дослідженні: тест смисло-життєвих орієнтацій (СЖО) Д.О. Леонтьєва, опитувальник часової перспективи Зімбар-

до, методика семантичного диференціалу часу, опитувальник «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф, методика «Шкала екзистенції» А. Ленгле, методика «Шкала толерантності до невизначеності» Баднера [3, с. 3–32, 4, с. 24–37, 8, с. 25–108].

Результати емпіричного дослідження цілісності особистості студентів 1 курсу навчання

Нами було проведено психодіагностичне обстеження студентів першого курсу навчання факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У дослідженні взяли участь 90 студентів. Нами було виділено чотири фактори, що впливають на формування цілісності особистості, а саме фактор самореалізованості, фактор досягнення результатів, фактор позитивного минулого та фактор орієнтації на майбутнє. Також нами було виділено низький, середній та високий рівні розвитку цих факторів. Кожен із факторів розвитку цілісності особистості являє собою частину мозаїки, що в поєднанні створює певну концепцію життєвого шляху, а процес створення цієї мозаїки – концептуалізацією життєвого шляху. Фактор самореалізованості є показником рівня рефлексії теперішнього, фактор досягнення результатів та фактор позитивного минулого відображають рівень осмислення минулого суб'єктом, а фактор майбутнього, відповідно, показує нам рівень якості плану майбутнього.

Результати психодіагностичного дослідження на першому курсі були такими. Фактор самореалізованості на високому рівні було виявлено в 30% досліджуваних студентів. Цей самий фактор розвитку цілісності особистості на середньому рівні був виявлений у 25% респондентів. Низький рівень розвитку фактора самореалізованості було виявлено в 45% студентів. Тобто, майже половина студентів 1 курсу факультету психології має низькі показники самореалізованості на час початку навчання в університеті.

Перейдемо до розгляду кількісного аналізу результатів психодіагностичного дослідження студентів 1 курсу факультету психології за фактором досягнення результатів. Високий рівень розвитку цього фактора було виявлено лише в 8% досліджуваних студентів. Це свідчить про дуже низьку задоволеність результативністю своєю діяльністю. Хоча всі респонденти щонайменше мають досягнення вступу до вищого навчального закладу. Середній рівень розвитку фактора досягнення результатів було виявлено в 30% студентів 1 курсу. Низький рівень розвитку фактору досягнення ре-

зультатів показали 62% студентів 1 курсу факультету психології.

Наступним фактором розвитку цілісності особистості в студентському віці, результати дослідження якого були нами кількісно проаналізовані, є фактор позитивного минулого. Досліджуючи цей фактор, нами було виявлено лише 3% студентів із високим рівнем його розвитку. Поєднуючи цей факт із тим, що фактор досягнення результату на високому рівні мали лише 8% досліджуваних студентів, можемо зробити припущення, яке далі буде статистично перевірене, що вступаючи на перший курс університету, більшість студентів характеризується недостатньою осмисленістю власного минулого. Таким чином, і концептуалізація життєвого шляху на початку навчання в університеті не є повною і знаходиться на недостатньому рівні, щоб вплинути ефективно на розвиток цілісності особистості цих студентів. З цього ми зробили висновок, що осмислення минулого знаходиться на недостатньому рівні на початку навчання в університеті та, в першу чергу, потребує втручання зі сторони співробітників, а саме кураторів студентських груп. Середній рівень розвитку фактора позитивного минулого було виявлено у 57% досліджуваних студентів. На низькому рівні розвитку даного фактора знаходяться 40% студентів першого курсу.

Продовжуючи опис результатів кількісного аналізу рівнів розвитку факторів формування цілісності особистості, перейдемо до розгляду фактора орієнтації на майбутнє. Як ми вже згадували, цей фактор відповідає життєвому плану в концепції життєвого шляху студентів. Високий рівень розвитку даного фактора було виявлено в 13% досліджуваних студентів. На середньому рівні розвитку даного фактора знаходяться 80%. Низький рівень розвитку було виявлено в 7% студентів.

Кластерний аналіз результатів дослідження цілісності особистості студентів 1 курсу навчання

Кількісні показники цілісності особистості були математично проаналізовані нами за допомогою кластерного аналізу. Результатом було виділення 3 кластерів цілісності особистості серед студентів 1 курсу навчання факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. До **першого кластеру** увійшли 5% вибірки. Це студенти, що мають низькі показники за всіма трьома компонентами цілісності, а саме толерантністю до невизначеності, суб'єктивним благополуччям та життєвою екзистенцією. Представники даного кластеру характеризуються низьким

рівнем активності як суб'єкта життєдіяльності. Це пояснюється низькими показниками езистенційної сповненості та низьким рівнем толерантності до невизначеності. Зовнішнім проявом, що є закономірним та логічним, є низький рівень суб'єктивного благополуччя. Отже, на початку навчання в університеті, 5% студентів мають низький рівень розвитку цілісності. До **другого кластеру** увійшло 17% досліджуваних студентів. Цей кластер характеризується високим рівнем розвитку життєвої езистенції, високим суб'єктивним благополуччям та високою толерантністю до невизначеності. Студенти, що увійшли до даного кластеру, мають великий особистісний потенціал та вміють його використовувати для досягнення власних цілей. Вони сприймають навчання в університеті як можливість для подальшого особистісного та професійного розвитку, готові робити свідомі вибори та реалізовувати їх в конкретні дії. Таким чином, 17% студентів вже на початку навчання в університеті мають високий рівень розвитку цілісності особистості. До **третього кластеру** увійшло 78% досліджуваних студентів. Цей кластер характеризується високим рівнем суб'єктивного благополуччя, низьким рівнем життєвої езистенції та посереднім рівнем толерантності до невизначеності. Таким чином, студентів, що увійшли до даного кластеру, можна охарактеризувати так. Ці студенти мають невисокий особистісний потенціал, вони слабо розуміють себе, своє місце в житті та свої бажання. Вони частіше за все приймають сторону більшості, тому що їм важко приймати власні рішення та реалізовувати ці рішення через конкретні дії. Попри це, представники даного кластеру характеризуються високим рівнем суб'єктивного благополуччя. Це говорить про те, що дані студенти не виходили за межі зони власного психологічного комфорту та не стикалися з життєвими негараздами, їм не доводилося перебувати в стані соціального чи внутрішнього конфлікту. Порівнюючи ці результати з результатами дослідження на 5 курсі, можемо побачити, що даний кластер відповідає кластеру самовпевнених, про який йшлося вище. В процесі навчання була недостатня кількість ситуацій, в яких студентам доводилося виходити за рамки зони свого психологічного комфорту. Тобто, для покращення психолого-педагогічного впливу на особистісний розвиток студентів під час навчання в університеті необхідно більше використовувати поняття зони найближчого розвитку.

Результати емпіричного дослідження цілісності особистості на 3 курсі навчання

Після проведення емпіричного дослідження зі студентами першого курсу, нами було проведено аналогічне дослідження студентів 3 курсу. Дані обох досліджень дали повну картину тенденцій формування цілісної особистості в студентів у процесі навчання в університеті. У дослідженні студентів 3 курсу взяло участь 65 осіб. Розглянемо результати психодіагностичного дослідження на третьому курсі. Фактор самореалізованості на високому рівні було виявлено в 50% досліджуваних студентів. Цей самий фактор розвитку цілісності особистості на середньому рівні був виявлений у 35% респондентів. Низький рівень розвитку фактора самореалізованості було виявлено в 15% студентів. Таким чином, спостерігаємо факт зменшення кількості студентів, що мають низький рівень розвитку даного фактора в порівнянні з першим курсом. Перейдемо до розгляду кількісного аналізу результатів психодіагностичного дослідження студентів 3 курсу за факторами досягнення результатів. Високий рівень розвитку цього фактора було виявлено в 45% досліджуваних студентів. Таким чином, бачимо тенденцію до підвищення рівня розвитку даного фактора. Середній рівень розвитку фактора досягнення результатів було виявлено в 35% студентів 3 курсу. Низький рівень розвитку фактора досягнення результатів показали 20% студентів третього курсу факультету психології. Наступним фактором розвитку цілісності особистості в студентському віці є фактор позитивного минулого. Кількісний аналіз дозволив нам виявити 35% студентів із високим рівнем його розвитку. Для порівняння, на першому курсі було виявлено лише 3% досліджуваних із високим рівнем. На нашу думку, показники високого рівня на курсі пояснюються тим, що за роки навчання в університеті на факультеті психології студенти займаються особистісним розвитком більш активно, ніж у шкільні роки. Таким чином, до третього курсу більшість із них так чи інакше працювала зі своїм минулим. Описаний вище фактор досягнення результатів свідчить про осмислення своїх здобутків у минулому. Даний же фактор позитивного минулого говорить нам про переосмислення подій минулого та їх переоцінку. Середній рівень розвитку фактора позитивного минулого було виявлено у 35% досліджуваних студентів. На низькому рівні розвитку даного фактора знаходиться 30% студентів 3 курсу. Продовжуючи опис результатів кількісного аналізу рівнів розвитку факторів формування цілісності особистості, перейдемо до розгляду фактора орієнтації на майбутнє. Даний фактор відповідає життєвому плану в концепції життє-

вого шляху студентів. Високий рівень розвитку даного фактора було виявлено в 60% досліджуваних студентів. На середньому рівні розвитку даного фактора знаходиться 30%. Низький рівень розвитку було виявлено в 10% студентів. У результатах даного фактора також спостерігається підвищення кількісних показників.

Кластерний аналіз результатів дослідження цілісності особистості студентів 3 курсу навчання

Кількісні показники цілісності особистості були математично проаналізовані нами за допомогою кластерного аналізу. Результатом було виділення 3 кластерів цілісності особистості серед студентів 3 курсу навчання факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Кількісні показники цілісності особистості були математично проаналізовані нами за допомогою кластерного аналізу. Результатом було виділення 3 кластерів цілісності особистості серед студентів 3 курсу навчання факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. До **першого кластеру** (низька цілісність) увійшли 5% вибірки. Це студенти, що мають низькі показники за всіма трьома компонентами цілісності, а саме толерантністю до невизначеності, суб'єктивним благополуччям та життєвою екзистенцією. Представники даного кластеру характеризуються низьким рівнем активності як суб'єкта життєдіяльності. Це пояснюється низькими показниками екзистенційної сповненості та низьким рівнем толерантності до невизначеності. В них спостерігається низький рівень суб'єктивного благополуччя. До **другого кластеру** (гармонійного розвитку) увійшло 64% досліджуваних студентів. Цей кластер характеризується високим рівнем розвитку життєвих екзистенцій, високим суб'єктивним благополуччям та високою толерантністю до невизначеності. Студенти, що увійшли в даний кластер, мають великий особистісний потенціал та вміють його використовувати для досягнення власних цілей. Такі студенти сприймають події життя, як можливість для подальшого особистісного та професійного розвитку. До **третього кластеру** (самовпевнені) увійшло 31% досліджуваних студентів. Цей кластер характеризується високим рівнем суб'єктивного благополуччя, низьким рівнем життєвої екзистенції та посереднім рівнем толерантності до невизначеності. Таким чином студентів, що увійшли до даного кластеру, можна охарактеризувати наступним чином. Ці студенти мають невисокий особистісний потенціал. Таким чи-

ном, вони слабо розуміють себе, своє місце в житті та свої бажання. Вони частіше за все приймають сторону більшості, тому що їм важко приймати власні рішення та реалізовувати ці рішення через конкретні дії. Попри це представники даного кластеру характеризуються високим рівнем суб'єктивного благополуччя. Це говорить про те, що ці студенти не виходили за межі зони власного психологічного комфорту та не стикалися з життєвими негараздами, їм не доводилося перебувати в стані соціального чи внутрішнього конфлікту. Подібне розподілення за кластерами спостерігалось і на першому курсі.

Порівняльний аналіз результатів дослідження цілісності особистості студентів різних курсів навчання

Наше емпіричне дослідження проводилося на студентах першого та третього курсів. Важливим результатом нашого дослідження виступає порівняльний аналіз показників цілісності особистості студентів та особливостей концептуалізації життєвого шляху студентів різних курсів навчання. Для наочності кількісні показники наведені в таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

Результати факторного аналізу

	1 курс			3 курс		
	В	С	Н	В	С	Н
Фактор самореалізованості	30%	25%	45%	50	35	15
Фактор досягнення результату	8%	30%	62%	45	35	20
Фактор позитивного минулого	3%	57%	40%	35	35	30
Фактор орієнтації на майбутнє	13%	80%	7%	60	30	20

Таблиця 2

Результати кластерного аналізу

	1 курс	3 курс
Гармонійна цілісність	17%	64%
Самовпевнені	78%	31%
Низький рівень цілісності	5%	5%

Як бачимо із наведених таблиць, у процесі навчання в університеті спостерігається планомірне збільшення показників особистісного розвитку студентів факультету психології. За всіма шкалами спостерігається планомірне підвищення кількості студентів із високими показниками в порівнянні з низькими та середніми.

Висновки. Таким чином, нами було описано емпіричне дослідження динаміки розвитку цілісної особистості першого та третього курсів навчання. Життєвий шлях особистості включає в себе минуле, теперішнє та майбутнє. Факторами розвитку цілісної особистості є концептуалізація життєвого шляху. Концептуалізація складається з трьох частин: осмислення минулого, рефлексії теперішнього та планування майбутнього. Нами було проведено дослідження на порівняння студентів різних курсів навчання за такими факторами: фактор самореалізованості особистості (пояснює рівень рефлексії теперішнього життя в ситуації «тут і зараз» студентами), фактори позитивного минулого та досягнення результатів (пояснюють рівень осмислення минулого) та фактор орієнтації на майбутнє (пояснює рівень, на якому студент планує своє майбутнє). Також нами було проведено дослідження та порівняльний аналіз студентів першого та третього курсів за приналежністю до різних підгруп (кластерів) за рівнем цілісності. Описані результати мають велике практичне значення для роботи кураторів студентських груп та використані при виконанні роботи над науковою темою факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка № 14БФ16-01.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абульханова-Славская К.А. Личность в процессе деятельности и общения / К.А. Абульханова-Славская // Стратегия жизни. – М., 1991. – С. 150–182.
2. Власова О.І., Гуленко А.С., Фадеева К.-М.О. Психологічний конструкт цілісності особистості в контексті методології філософії екзистенціалізму та екзистенційної психології. / Міжнародний науковий періодичний журнал «Фундаментальні та прикладні дослідження в практиках провідних наукових шкіл» ISSN 2313-7525. – Париж, 2014. – № 5. – С. 23–44.
3. Кривцова С.В., Лэнгле А., Орглер К. Шкала экзистенции (Existenzskala) Лэнгле А. и Орглер К., 2009. – С. 3–32.
4. Лепешинский Н. Н. Адаптация опросника «Шкала психологического благополучия» К. Рифф / Н.Н. Лепешинский // Психологический журнал. – 2007. – № 3. – С. 24–37.
5. Лэнгле А. Фундаментальные мотивации человеческой экзистенции как действенная структура экзистенциально-аналитической терапии / In: Psichoterapija (Moskwa) 2004. – № 4. – С. 41–48.
6. Немов Р.С. Психология. В 3 кн. – Кн. 3. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики: Учеб. для студ. пед. вузов / Р.С. Немов. – 3-е изд. – М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС. – 1999. – 2000. – 640 с.
7. Петровский А.В. Развитие личности / А.В. Петровский // Введение в психологию / Под общ. ред. проф. А.В. Петровского. – М. : Издательский центр «Академия», 1996. – 496 с. – С. 365–453.
8. Психодиагностика стресса: практикум / сост. Р.В. Куприянов, Ю.М. Кузьмина; М-во образ. и науки РФ, Казан. гос. технол. ун-т. – Казань: КНИТУ, 2012. – С. 25–108.
9. Рубинштейн С.Л. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн // Проблемы общей психологии. – М., 1973. – С. 54–105.
10. Ryff C.D., & Keyes C.L.M. The structure of psychological well-being revisited // Journal of Personality and Social Psychology, 1995. – 69, 719–727. – С. 2–90.